

Kulturdepartementet,
Postboks 8030 Dep.,
0030 Oslo.

Ref.: 2006/00143KU/KU1 ILK:sko 01.07.2008

Telemarksforskings rapport om kunstnernes aktivitet, arbeids- og inntektsforhold 2006.

Høringsuttalelse fra Norske Billedkunstnere

Innledning

Gjennom Telemarksforskings rapport får vi en nødvendig oppdatering om kunstnernes arbeids- og inntektsforhold. I denne kommentaren vil vi komme med noen utfyllende opplysninger for billedkunstnergruppen og stille noen spørsmål. Til slutt vil vi ta opp noen kunstnerpolitiske utfordringer – både på et prinsipielt og mer praktisk nivå.

Kunstnerbefolkningen

I Telemarksforskings rapport fastslås det (s. 65) at det har vært en genuin vekst i antall kunstnere i perioden 1994-2006 på ca. 31% for alle kunstnergruppene (s.76). Veksten i antall yrkesaktive billedkunstnere anslås til 23,5%.

Veksten i antall billedkunstnere styres i stor grad av kunsthøgskolene: Det har i perioden fra 1993, så vidt vi kjenner til hvert år gått ut like mange kandidater på norske kunsthøgskoler som tidligere, dvs. ca. 50-60 kandidater pluss at det i de senere år har vært en økt tilgang av studenter fra utlandet (anslagsvis 10 pst har sin utdanning kun fra utlandet i følge Telemarksforskings rapport).

Vi har tolket en litt lavere netto tilvekst til antall *organiserte* billedkunstnere som et tegn på en mer allmenn "organisasjonstretthet". Dette bekreftes av en egen undersøkelse av avgangsstudenter ved to av de tre kunstakademiene fra 1990 til i dag som viser at bare ca. 40% av de mannlige studentene har organisert seg i NBK.

Antall søkere fra stipend som tildeles eller innstilles av NBKs stipendkomité har økt fra 1226 i 1993 til 1709 i 2006, dvs. en økning på nesten 40 pst.

Kjønn

En gjennomgang av tidligere levekårsundersøkelser viser at andelen av kvinner blant billedkunstnere har endret seg mye over tid: Fra 1970 (30%), til 1976 (35%), til 1980 (39%), til 1993 (53%), til 2006(62-65%). Antall organiserte kvinnelige billedkunstnere har anslagsvis økt fra ca. 500 til vel 1600 i 2008, mens antall organiserte mannlige billedkunstnere synes å ha stått stille på rundt 900-1000.

Denne utviklingen har man delvis kunnet forespeile gjennom å se på kjønnsfordeling mellom studentene på kunsthøgskolene. Gjennomgang av kandidater fra to av de tre kunsthøgskolene viser at det fra 1990 og fram til i dag er ca. 54% av studentene som er kvinner. Dessuten tyder undersøkelser på at en noe større andel av kvinnene (60%) enn mennene (40%) organiserer seg.

Utdanning

Telemarksforskings rapport viser at billedkunstnere i gjennomsnitt har en kunstfaglig utdanning på 5,2 år, hvilket var noe lavere enn i 1994, noe som kanskje skyldes statistiske tilfeldigheter. 82% har kunstutdanning først og fremst fra Norge, 10% kun fra utlandet. Det synes imidlertid å være opptil 30% av billedkunstnerne som har tatt utdanning i utlandet, mange tar deler av utdanningen i utlandet. I Telemarksforskings rapport heter det at veksten i antall utenlandsstudenter i estetiske fag i følge Lånekassen steg fra 500 til 2000 i perioden 1988-2004 (s.91). Våre tall tyder på den store veksten i antall utenlandsstudenter i estetiske fag ikke har kommet på billedkunstudområdet (veksten har antakelig særlig vært knyttet til designfagene).

Det er interessant å legge merke til at gjennomgående har kvinnelige kunstnere lengre utdanning enn sine mannlige kolleger.

En stikkprøveundersøkelse av studenter gått ut av to av de tre norske kunstakademiene tyder på at ca. 20% av studentene ikke viser kunstnerisk aktivitet etter avgangsutstillingen ¹ – frafallet er noe større blant kvinner enn blant menn.

Tidsbruk**Kunstnerisk arbeid**

Billedkunstnere bruker i gjennomsnitt 1348 timer av sine samlede 1800 arbeidstimer i året på kunstnerisk arbeid. GI-mottakere bruker mest tid på kunstnerisk arbeid. Pensjonister bruker mindre tid på kunstnerisk arbeid. Mannlige og kvinnelige billedkunstnere bruker omtrent like lang tid på kunstnerisk arbeid.

Telemarksforskning anser alle som har vært kunstnerisk aktive i en av de siste 5 årene som yrkesaktive. En egen undersøkelse viser at ca. 60% av svardeltakerne i Telemarksforskings undersøkelse har vært yrkesaktive alle de fem årene det bes opplysninger om. 40% har av økonomiske eller andre grunner vært nødt å ta ett eller flere års avbrudd i sin kunstneriske virksomhet.

Inntekt kunstnerisk arbeid**Markedsinntekter (netto salgsinntekter)**

Vi ser det som litt uheldig at Telemarkforskning i sin rapport i liten grad har fokusert spesielt på kunstnernes markedsinntekter, men slår markedsinntekter sammen med stipend i en definisjon av "kunstnerisk inntekt" som skiller seg fra 1993-undersøkelsens definisjon av kunstneriske inntekter.

Der Telemarkforskning likevel snakker om markedsinntekter av kunstnerisk virksomhet presenteres litt ulike tall, et sted presenteres tallet 60 600 kroner (tabell 7.4), mens man andre steder presenterer et lavere tall. Vi oppfatter det slik at forskjellen skyldes at Telemarkforskning i det ene tilfellet har nullet ut underskudd, mens de i de fleste andre tilfeller har regnet med underskudd. Vi er enig med Telemarkforskning i at den siste regnemåten gir det mest realistiske bildet av billedkunstnernes situasjon, men definisjonsforskjellene forvirrer lett leseren.

Vi savner opplysninger i rapporten om brutto markedsinntekter – og opplysninger om utgifter i næring slik INAS-rapporten presenterte. Særlig for billedkunstnere som er en gruppe med særlig store utgifter, vil slike opplysninger ha interesse.

¹ Dvs. ikke har vært med på utstillinger som er referert i Listen eller mottatt stipend, eller deltatt på Høstutstillingen.

Stipendinntekter

Som for kunstneriske inntekter synes Telemarksforsking også når det gjelder stipend å operere med ulike tall på ulike sider i rapporten, men det er vanskeligere å forstå hvordan disse forskjellene oppstår. I 2006-undersøkelsen ser det ut som om (s. 179) at gjennomsnittlig stipendinntekter (inkludert GI) ligger på 59 400 kroner mens man ved å ta utgangspunkt i Telemarksforskings "normale" begrep om kunstnerisk inntekt kommer ned i ca. 42 000 kroner.

Garantiinntektsordningen

Undersøkelsen viser at billedkunstnere som er i garantiinntektsordningen tar ut ca. 90% av maksimalinntekten. Undersøkelsen viser at garantiinntektsmottakere er heltidsarbeidende i langt større grad enn alle andre. Blant de som er registrert som yrkesaktive i alle årene fra 2002 til 2006 hadde en fjerdedel garantiinntekt – det bekrefter etter vår mening hvor viktig garantiinntekten er for mange når det gjelder kontinuitet i det kunstneriske arbeid.

Samlet kunstnerisk inntekt

Billedkunstnerne tjente i følge Telemarksforsking netto (inkludert stipend) 86 400 kroner på sin kunstneriske virksomhet, gjennomsnittlig årsverk var på 1348 timer, hvilket skulle gi en timelønn på 64 kroner. Kunstnerisk inntekt for de billedkunstnere som arbeider over 1500 timer med sin kunst er i gjennomsnitt 114 900 kroner (timelønn på over 75 kroner).

Over 25% av billedkunstnerne hadde negativt resultat i sin næringsvirksomhet (inkludert stipend).

Telemarksforskings rapport viser at det fremdeles er ganske betydelige forskjeller i kunstnerisk inntekt mellom menn og kvinner (og noe større enn lønnsforskjellene mellom vanlige mannlige og kvinnelige lønnstakere). Mens mannlige billedkunstnere i gjennomsnitt tjener 108 000 kroner i kunstnerisk inntekt tjener kvinner 74 000 kroner (s.144). Så vidt vi kan se skyldes størstedelen av denne forskjellen markedsinntekter. Når det gjelder stipend og garantiinntekter er ulikheten mellom kjønnene blitt mindre enn tidligere.

Når det gjelder alder merker vi oss at det ser ut til å gå en grense ved 35 år. Kunstnere over 35 år tjener mellom 90 000 og 100 000 kroner, dobbelt så mye som de yngste kunstnerne (se tabell 6-7). Det ville vært interessant å se tabeller som viser hvor mye av denne forskjellen som skyldes markedsinntekter og hvor mye som skyldes stipendinntekter.

Andre inntekter**Kunstnerisk tilknyttet arbeid**

Gjennomsnittsinntekt fra kunstnerisk tilknyttet arbeid har økt fra i gjennomsnitt 21 800 kroner i 1993 til 53 000 kroner i 2006 (s. 159). Det oppgis i rapporten at billedkunstnerne i gjennomsnitt har brukt 246 timer på slikt arbeid i 2006, hvilket skulle gi en timelønn på 220 kroner.

Det er ikke oppgitt antall arbeidstimer i kunstnerisk tilknyttet arbeid i 1993, men dersom antall timer ligger på samme nivå synes timelønnen å ha blitt nesten fordoblet i faste kroner. Dette er så bemerkelsesverdig at det kanskje burde undersøkes spesielt hva som ligger bak denne positive utviklingen.

Det ser ut som kvinnelige kunstnere hyppigere enn sine mannlige kolleger opererer med kunstnerisk tilknyttet arbeid. Kvinner tar på seg mer pedagogisk arbeid i kunstfag,

kunstsakkyndig arbeid, komitéarbeid, konsulentarbeid eller annet kunstnerisk tilknyttet arbeid.

Inntektsendringer 1993-2006

Når vi skal sammenlikne med inntektsundersøkelsen i 1993 er det viktig å ta utgangspunkt i mest mulig like inntektsbegreper og – utregningsmåter. Bruken av forskjellige inntektsbegreper vanskeliggjør sammenligninger.

Endring i kunstnerisk inntekt

Tallene for kunstnerisk inntekt i undersøkelsene fra 1993 og 2006 er ikke helt sammenliknbare, fordi forskerne i 1993-undersøkelsen "nullstilte" underskudd i næring, mens 2006-undersøkelsen regner med underskudd i næring. Dette betyr at inntektstallene for 1993 kan ha vært litt for "gode" for billedkunstnerne (der mange har underskudd), hvilket igjen betyr at inntektsutviklingen fra 1993-2006 nok har vært noe mer positiv enn en direkte sammenligning med Telemarksforsking's undersøkelse gir inntrykk av. Når Telemarksforsking nuller ut underskudd i næring stiger de kunstneriske inntekter (markedsinntekter og stipend) fra 86 000 til 120 000 kroner (se s. 179). Hvis det siste tallet er mer sammenliknbart med 1993-tallene, tyder dette på at det i perioden 1993-2006 har vært en realvekst i billedkunstneres kunstneriske inntekter på ca. 40 prosent.

I tillegg må det ved sammenligning av de to undersøkelsenes inntektstall tas hensyn til at en høyere kvinneandel bidrar til å senke gjennomsnittsinntektene.

Pensjoner og forsikringer

Telemarksforsking's rapport bekrefter at et fåtall billedkunstnere ser seg råd til å tegne tilleggsforsikring i folketrygden, bare 3,7% av billedkunstnerne har tilleggsforsikring i Folketrygden for å få utbetalt 100% ved sykdom.

Svært få, dvs. 5.8% av billedkunstnerne har noen privat pensjonsordning som selvstendig næringsdrivende, noen flere (37%) deltar i pensjonsordninger som ansatt. Dette betyr at over 55% av billedkunstnerne ikke har noen pensjonsordning utover folketrygden. Heller ikke trygdeordningene for svangerskap og foreldrepermisjon fungerer for billedkunstnere. Det sier noe i seg selv når 80% av de kvinnelige billedkunstnere som får barn velger å ta seg lønnsarbeid i god tid før fødsel for å nyte godt av lønnstakeres foreldrepengeordning i permisjonstiden. Mange velger ikke å få barn.

Kunstpolitiske utfordringer

I Telemarksforsking's rapport heter det som en konklusjon: *"....de generelle sosiale prosesser og utviklingstrekk på kunstmarkedet har mye mer å si for kunstneres inntektsutvikling enn den spesifikke kulturpolitikken for kunstneres arbeids- og inntektsforhold."* (s. 289).

Vi tror gjerne denne påstanden gjelder for mange kunstnergrupper, men den gjelder i mindre grad for billedkunstnere, hvilket vi vil forsøke å argumentere for nedenfor.

Samtidskunstmarkedet har hvis man ser på utviklingen av innbetaling av kunstavgiften gjennom mange år vist en vekst som godt og vel har fulgt med på velferdsutviklingen i samfunnet og veksten i antall kunstnere - uten at gjennomsnittstallene for billedkunstneres inntekter har bedret seg i samme takt. Dette henger sammen med to forhold: billedkunstmarkedets særlige virkemåte – og billedkunstneres økonomiske atferd.

Det som er et grunnleggende og uforanderlig trekk ved kunstmarkedet er at kjøperne/markedet samler sin interesse om et fåtall kunstnere. Vekst i kunstmarkedet betyr nok at antall kunstnere som får solgt sine verk øker, men markedet fungerer (enten vi liker det eller ikke) slik at en forholdsvis liten gruppe står igjen som ”vinnere”. Dette gjenspeiles i inntektsundersøkelsene, der noen få billedkunstnere har relativt gode inntekter, mens mange har veldig lave inntekter.

Dette betyr at billedkunstmarkedet ikke kan løse lavinntektsproblemet blant billedkunstnerne eller sikre mangfold.

For mange kunstnergrupper er statlig støtte til markedstiltak viktig – forfatterne har en statlig innkjøpsordning av skjønnlitteratur som både gir markedsinntekter og sikrer mangfold.

Statlige utsmykkingsoppgaver er et tilsvarende tiltak fra staten på billedkunstområdet som gir større bredde og mangfold i utvalget av kunstnere enn det private salgsmarkedet. Men samtidig er det slik at utsmykkingsoppgaver stort sett vil være forbeholdt kunstnere som jobber med relevante uttrykksmåter.

Det er mange billedkunstnere som i dag arbeider med utstillinger og prosjekter der det ikke utstilles gjenstander som kan selges, og som i liten grad kan nyte godt av utviklingen på kunstmarkedet eller utsmykkingsområdet.

Ønsker samfunnet å opprettholde et mangfold på billedkunstområdet er det ikke tilstrekkelig med statlige markedstiltak, slike tiltak må suppleres med en kunstnerpolitikk med vekt på vederlag, stipend og prosjektmidler.

Over 2000 norske billedkunstnere produserer og arrangerer årlig over 1000 kunstutstillinger over det ganske land. Bare på et fåtall av disse utstillinger mottar kunstnerne utstillingsvederlag. Samlet utbetalt utstillingsvederlag i 2006 var ca. 5 millioner kroner.

Da garantiinntektsordningen ble innført ble den av departementet karakterisert som en vederlagsordning². Garantiinntekten har vært med på å sikre et mangfold i norsk kulturliv. Vi mener denne ordningen bør utbygges videre.

I Telemarksforsknings rapport heter det på s. 203 at maksimal garantiinntekt i 1993 var på 119 000 kroner. Dette beløpet var steget til 175 000 kroner i 2006, hvilket i perioden ga en realøkning i maksimal GI på ca. 13%, dvs. langt under vanlig lønnsutvikling. NBK vil arbeide for at det sikres at nivået på så vel garantiinntekt som arbeidsstipend fortløpende følger lønnsutviklingen i staten.

Arbeidsstipendene er et annet viktig tiltak for å sikre mangfold, og bør etter vår mening styrkes i antall og størrelse. Arbeidsstipendene for yngre kunstnere har vært en meget vellykket ordning for den aldersgruppe som har lavest inntekter, men det er i dag for få slike stipend, årlig er det bare ca. 10% av søkerne som får slike stipend.

Trygd og pensjoner

Telemarksforsknings rapport viser på nytt at billedkunstnerne er dårlig stilt når det gjelder trygd og pensjoner. Forbedrede trygde- og pensjonsordninger for skapende kunstnere har helt siden 1970-årene vært et tema i kunstnerpolitikken og har også flere ganger vært

² ”Departementet anser også en garantiinntektsordning som en vederlagsordning, idet utbetalinger etter ordningen må sees som vederlag for arbeid kunstnerne utfører og som ikke blir tilstrekkelig godtgjort gjennom de øvrige vederlagsordningene” (St. meld. nr. 41 Kunstnerne og samfunnet, s. 6).

gjenstand for utredning, uten at man har funnet en løsning. Hovedproblemet er og blir billedkunstnernes lave inntekter.

- Endringene i foreldrepengeordningen for næringsdrivende fra sommeren 2008 er et skritt i riktig retning, men betyr nok i praksis lite for kvinnelige billedkunstnere med lave næringsinntekter.
- For billedkunstnerne i dag er særlig sykestrygden en utfordring – størrelsen på utbetalte sykepenger blir små, dessuten gir ikke sykestrygden dekning for løpende atelierutgifter.
- De nye pensjonsreglene som er vedtatt av Stortinget vil svekke billedkunstnernes mulighet til å sitte igjen med noe annet enn minstepensjon. NBK, Norske Kunsthåndverkere og Forbundet Frie Fotografer ønsker et system modellert etter dagens ordning for omsorgspenger. Ordningen bør sikre aktive kunstnere et minimum på 3 pensjonspoeng årlig.

Oslo, 31. oktober 2008

Norske Billedkunstnere

Ingeborg Stana
Styreleder

Vedlagt temanummeret "Levekår" utgitt av NBK / Billedkunst